

Sygn. akt II UK 233/11

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 kwietnia 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Zbigniew Korzeniowski (przewodniczący)

SSN Zbigniew Myszka

SSN Romualda Spyt (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku R.W.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych

o emeryturę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 12 kwietnia 2012 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego [...]

z dnia 9 marca 2011 r.,

**uchyła zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozstrzygnięcia i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 19 października 2010 r. Sąd Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych oddalił odwołanie ubezpieczonego R. W. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 30 czerwca 2010 r. odmawiającej prawa do emerytury na podstawie art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.).

Rozstrzygnięcie zapadło w następującym stanie faktycznym: R. W., urodzony w dniu 11 lipca 1950 r., w dniu 28 maja 2010 r. złożył do organu rentowego wniosek o emeryturę. Organ rentowy zaskarżoną z dnia 30 czerwca 2010 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych odmówił R. W. prawa do emerytury na podstawie art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.).

Organ rentowy podał, że przyjął za udowodnione na dzień 1 stycznia 1999 r. okresy składkowe i nieskładkowe wynoszące łącznie 29 lat i 26 dni. Nie uznał pracy ubezpieczonego od dnia 5 listopada 1984 r. do 31 grudnia 1997 r. w Fabryce Maszyn Rolniczych P. jako pracy w warunkach szczególnych. Ubezpieczony pracował w tym okresie w Fabryce Maszyn Rolniczych jako praser tworzyw sztucznych - ślusarz. Jego praca polegała na wykonywaniu na prasach detali z tworzyw sztucznych. Przy wprowadzeniu do procesu prasowania tworzyw sztucznych nowej formy należało „sprawdzić detal, czasami trzeba było coś w formie poprawić. To wszystko odbywało się na stanowisku ślusarstwa. Z kolei obsługa wtryskarki polegała na zasypywaniu tworzywa, włożeniu formy do prasy i po podgrzaniu dokonywało się wtrysku”. Sąd pierwszej instancji stwierdził, że także z charakterystyki stanowiska pracy ubezpieczonego z Fabryki Maszyn Rolniczych wynika, że wykonywał on pracę polegającą na wykonywaniu opryskiwaczy prototypowych oraz wszelkich zmian zlecanych przez pracownię konstrukcyjną. Charakter wykonywanych czynności wymagał przebywania na stanowisku spawalniczym, „gdzie występowały dymy spawalnicze, szlifowanie różnych

elementów za pomocą szlifierki oraz prostowania”. Zdaniem Sądu Okręgowego, zarówno z charakterystyki stanowiska pracy ubezpieczonego, jak i z akt osobowych, a w szczególności ze świadectwa pracy z dnia 31 grudnia 1997 r., jednoznacznie wynika, że wykonywał on prace prasera tworzyw sztucznych - ślusarza.

Sąd wskazał, że stanowisko „prasera tworzyw sztucznych – ślusarz” nie figuruje w wykazie A, dziale IV poz. 17 pkt 16 załącznika do zarządzenia Nr 3 Ministra Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego z dnia 30 marca 1985 r. w sprawie prac wykonywanych w szczególnych warunkach w zakładzie resortu Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego. Z zebranego w sprawie materiału dowodowego jednoznacznie wynika, że ubezpieczony nie świadczył pracy w warunkach szczególnych, gdyż czynności przy obsłudze wtryskarki nie wykonywał stale i w pełnym wymiarze czasu pracy, albowiem wykonywał on również czynności ślusarza zgodnie z zakresem czynności, co obrazują świadectwa pracy wydane przez zakład pracy jak i charakterystyka stanowiska pracy.

Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia 9 marca 2011 r. oddalił apelację ubezpieczonego od powyższego wyroku.

W uzasadnieniu Sąd podkreślił, że Sąd pierwszej instancji zgromadził w sprawie wystarczający materiał dowodowy, a jego ocena nie narusza granic zastrzeżonych dla swobodnej oceny materiału dowodowego. Wbrew zarzutom podnoszonym w apelacji Sąd pierwszej instancji wydał trafne rozstrzygnięcie znajdujące uzasadnienie w całokształcie sprawy oraz treści obowiązujących przepisów, a Sąd Apelacyjny, aprobując w pełni te ustalenia, przyjął je za własne bez potrzeby szczegółowego ich przytaczania.

Sąd drugiej instancji podkreślił, że z przedstawionego materiału dowodowego wynika, że do zakresu obowiązków wnioskodawcy należało, oprócz wykonywania na prasach detali z tworzyw sztucznych, także sprawdzanie sporządzonych detali i poprawianie ich na stanowisku ślusarskim. Poza obsługą wtryskarki wnioskodawca wykonywał również obowiązki ślusarza. Tym samym nie sposób uznać, iż wnioskodawca pracę związane obsługą wtryskarki wykonywał stale i w pełnym wymiarze czasu pracy.

Sąd Apelacyjny przywołał ponadto stanowisko Sądu Najwyższego, zgodnie z którym wykonywanie pracy na stanowisku określonym w zarządzeniu resortowym, którego nie wymieniono w wykazach A i B, stanowiących załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, nie uprawnia do uzyskania emerytury na podstawie art. 32 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Sąd wskazał, że sam fakt przedstawienia przez wnioskodawcę świadectwa pracy potwierdzającego pracę w warunkach szczególnych nie przesądza jeszcze uznania spornego okresu czasu na pracę takich właśnie warunkach, gdyż wskazane świadectwo pracy wystawione zostało na podstawie przepisów zarządzenia Nr 3 Ministra Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego w sprawie prac wykonywanych w szczególnych warunkach w zakładzie resortu Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego, a przepisy resortowe nie mogą być w takim przypadku źródłem prawa.

Ubezpieczony zaskarżył ten wyrok w całości skargą kasacyjną. Zaskarżonemu wyrokowi zarzucił naruszenie prawa materialnego - art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w związku z § 4 pkt 1 i 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, polegające na niezastosowaniu powołanych przepisów w okolicznościach niniejszej sprawy, w następstwie bezzasadnego przyjęcia, że stanowisko pracy praser tworzyw sztucznych - ślusarz nie figuruje w wykazie A, dział IV pkt. 17 tego rozporządzenia, podczas gdy nie figuruje ono wyłącznie w dziale IV poz. 17 pkt. 16 załącznika do zarządzenia Nr 3 Ministra Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego.

W uzasadnieniu skarżący podniósł, że z przedłożonych w sprawie dowodów, wynikało niezbicie, iż na pełnionym stanowisku obsługiwał prasę, na której formowane były elementy z tworzyw sztucznych, w pełnym wymiarze czasu pracy; czynności ślusarskie zaś przezeń wykonywane były rzadko i tylko w wypadkach, gdy konieczne były czynności poprawkowe ewentualnie wykończeniowe. Praca wykonywana była przez cały czas w środowisku, w którym występowały narażenia

na działanie szkodliwych substancji z tworzyw sztucznych i preparatów aerozolowych. Zdaniem skarżącego powyższe wskazuje, wbrew wywiodom sądów orzekających, że to nie nazwa stanowiska pracy, jest warunkiem *sine qua non* wykonywania pracy w warunkach szczególnych. Za pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach uważa się pracowników zatrudnionych przy pracach o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagającej wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia. Skarżący wskazał, że pracownik wykonuje pracę w warunkach szczególnych, jeśli jest ona wymieniona w rozporządzeniu Rady Ministrów. Resortowe wykazy takich prac mają wyłącznie charakter informacyjny i pomocniczy. Zatem podstawowym kryterium przyporządkowania ma rozporządzenie, nie zaś zarządzenie. *Ergo*, zawód skarżącego oznaczony nazwą praser tworzyw sztucznych - ślusarz mieścił się w definicji prac ujawnionych w wykazie A, dział IV, pkt 17 rozporządzenia Rady Ministrów.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kluczową kwestię w niniejszej sprawie stanowi możliwość kwalifikacji pracy ubezpieczonego wykonywanej na stanowisku praser tworzyw sztucznych - ślusarz jako pracy wymienionej pod poz. 17, działu IV, wykazu A stanowiącego załącznik do Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Wymieniono w nim produkcję i przetwórstwo żywic i tworzyw sztucznych oraz produkcję surowców, półproduktów i środków pomocniczych stosowanych do ich produkcji i przetwórstwa, produkcję wosków i woskoli. W istocie zatem chodzi o ustalenie, czy powyższą pracę można zakwalifikować jako pracę przy przetwórstwie tworzyw sztucznych. W tym kontekście podkreślić należy, że taki ogólny sposób ujęcia w omawianym pkt 17 prac zaliczonych do wykonywanych w szczególnych warunkach – bez wskazania konkretnych stanowisk pracy - wymaga szczegółowego ustalenia czynności wykonywanych przez ubiegającego się o emeryturę z tytułu pracy w szczególnych warunkach. W orzecznictwie Sądu Najwyższego bowiem przyjmuje się, że dla

oceny, czy pracownik pracował w szczególnych warunkach, nie ma istotnego znaczenia nazwa zajmowanego przez niego stanowiska, tylko rodzaj powierzonej mu pracy. Praca w szczególnych warunkach to praca wykonywana stale (codziennie) i w pełnym wymiarze czasu pracy (przez 8 godzin dziennie, jeżeli pracownika obowiązuje taki wymiar czasu pracy) w warunkach pozwalających na uznanie jej za jeden z rodzajów pracy wymienionych w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 14 września 2007 r., III UK 27/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 325; z dnia 19 września 2007 r., III UK 38/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 329; z dnia 6 grudnia 2007 r., III UK 66/07, LEX nr 483283; z dnia 22 stycznia 2008 r., I UK 210/07, OSNP 2009 nr 5-6, poz. 75 i z dnia 24 marca 2009 r., I PK 194/08, LEX nr 528152). Decydującą rolę w analizie charakteru pracy ubezpieczonego z punktu widzenia uprawnień emerytalnych ma zatem możliwość jej zakwalifikowania pod którąś z pozycji wymienionych w wykazie A, stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Sąd Najwyższy podkreśla także, że określenie rodzajów prac lub stanowisk pracy oraz warunków, na podstawie których przysługuje prawo do emerytury w wieku niższym niż powszechny, powierzone zostało w art. 55 ustawy z 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. Nr 40, poz. 267 ze zm.) Radzie Ministrów, z czego wypływa wniosek, że upoważnienie wynikające z § 2 ust. 2 tego rozporządzenia nie stwarzało podstawy prawnej do wydawania aktów wykraczających poza regulację rozporządzenia, lecz obejmowało tylko ustalenie przez właściwych ministrów, kierowników urzędów centralnych oraz centralnych związków spółdzielczych (w porozumieniu z Ministrem Pracy, Płac i Spraw Socjalnych) w podległych i nadzorowanych zakładach pracy stanowisk pracy, na których są wykonywane prace w szczególnych warunkach. Tylko w granicach i na podstawie rozporządzenia wymienione podmioty mogły wskazać, na których stanowiskach w podległych im zakładach pracy wykonywane są prace wyszczególnione w wykazach - załącznikach do rozporządzenia jako prace w szczególnych warunkach, nigdy zaś ustanawiać wykazy nowych stanowisk pracy jako pracy wykonywanej w szczególnych warunkach. Wykazy resortowe mają

zatem charakter informacyjny, techniczno-porządkujący, uściślający. Taki wykaz resortowy ułatwia identyfikację określonego stanowiska pracy jako stanowiska pracy w szczególnych warunkach - w szczególności, jeśli w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. nie wymienia się konkretnych stanowisk, lecz operuje się pojęciem ogólnym. Innymi słowy, zarządzenia resortowe mogą mieć znaczenie jedynie w sferze dowodowej. Z faktu, że właściwy minister, kierownik urzędu centralnego, czy centralny związek spółdzielczy, w porozumieniu z Ministrem Pracy, Płac i Spraw Socjalnych, ustalił w podległych i nadzorowanych zakładach pracy, że dane stanowisko pracy jest stanowiskiem pracy w szczególnych warunkach, może płynąć domniemanie faktyczne, że praca na tym stanowisku w istocie wykonywana była w takich warunkach i odwrotnie, brak konkretnego stanowiska pracy w takim wykazie może - w kontekście całokształtu ustaleń faktycznych - stanowić negatywną przesłankę dowodową (por. np. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 25 lutego 2010 r., II UK 218/09, LEX nr 59024 i z dnia 16 listopada 2010 r., I UK 124/20, LEX nr 707404).

Z ustaleń poczynionych w niniejszej sprawie wynika, że stanowisko zajmowane przez ubezpieczonego - praser tworzyw sztucznych – ślusarz - nie figuruje w wykazie A, dziale IV, pod poz. 17 pkt 16 załącznika do zarządzenia Nr 3 Ministra Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego z dnia 30 marca 1985 roku w sprawie prac wykonywanych w szczególnych warunkach w zakładzie resortu Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego, gdzie wymieniono stanowiska: operator wtryskarek, formierek, pras dmucharek – przy formowaniu tworzyw sztucznych. Ponadto Sąd pierwszej instancji ustalił, ubezpieczony na tym stanowisku wykonywał pracę polegającą na wykonywaniu na prasach detali z tworzyw sztucznych. Przy wprowadzeniu do procesu prasowania tworzyw sztucznych nowej formy należało „sprawdzić detal, czasami trzeba było coś w formie poprawić. To wszystko odbywało się na stanowisku ślusarstwa. Z kolei obsługa wtryskarki polegała na zasypywaniu tworzywa, włożeniu formy do prasy i po podgrzaniu dokonywało się wtrysku”. „Również z charakterystyki stanowiska pracy (...) wynika, że wykonywał on pracę polegającą na wykonywaniu opryskiwaczy prototypowych oraz wszelkich zmian zalecanych przez pracownię konstrukcyjną. Charakter wykonywanych czynności wymagał przebywania na stanowisku spawalniczym,

gdzie występowały dymy spawalnicze, szlifowanie różnych elementów za pomocą szlifierki oraz prostowania”. Ustalenia te zostały zaaprobowane przez Sąd drugiej instancji i na ich podstawie stwierdził on, że ubezpieczony nie obsługiwał wtryskarki w pełnym wymiarze czasu pracy, gdyż wykonywał także obowiązki ślusarza. Tymczasem przedstawione ustalenia nie dają podstaw do tak kategorycznego stwierdzenia. Wnika z nich co najwyżej to, że praca ubezpieczonego na stanowisku prasera tworzyw sztucznych – ślusarza polegała na obsłudze prasy i wtryskarki przy przetwórstwie tworzyw sztucznych, a oprócz tego wykonywał on jeszcze czynności, których zakres ustalony został w sposób enigmatyczny jako sprawdzanie detalu, poprawianie formy na stanowisku ślusarskim. Jest to niedostateczne do uznania tych czynności za prace ślusarskie, nie wiadomo bowiem, co oznaczały te czynności czy miały one charakter incydentalny w związku z wprowadzaniem prototypowych metalowych form (sporadyczne, uboczne i drobne prace ślusarskie), czy też towarzyszyły codziennym czynnościom oraz czy stanowiły one odrębny proces technologiczny niepozwalający zakwalifikować go do procesu przetwarzania tworzyw sztucznych.

Zwrócić należy uwagę na to, że Sąd Najwyższy wielokrotnie wskazywał, że prawo do emerytury w wieku niższym od powszechnego z tytułu wykonywania pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest ściśle związane z szybszą utratą zdolności do zarabkowania z uwagi na szczególne warunki lub szczególny charakter pracy. Praca taka, świadczona stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy, przyczynia się do szybszego obniżenia wydolności organizmu, stąd też wykonująca ją osoba ma prawo do emerytury wcześniej niż inni ubezpieczeni. Prawo to stanowi przywilej i odstępstwo od zasady wyrażonej w art. 27 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, a zatem regulujące je przepisy należy wyklądać w sposób gwarantujący zachowanie celu uzasadniającego to odstępstwo (por. między innymi wyroki z dnia 22 lutego 2007 r., I UK 258/06, OSNP 2008 Nr 5-6, poz. 81; z dnia 17 września 2007 r., III UK 51/07, OSNP 2008 Nr 21-22, poz. 328; z dnia 6 grudnia 2007 r., III UK 62/07, LEX Nr 375653; z dnia 6 grudnia 2007 r., III UK 66/07, LEX Nr 483283; z dnia 13 listopada 2008 r., II UK 88/08, niepublikowany; z dnia 5 maja 2009 r., I UK 4/09, LEX Nr 509022). W związku z

tym nie jest dopuszczalne uwzględnianie do okresów pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wykonywanej stale i w pełnym wymiarze czasu pracy, wymaganych do nabycia prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym, innych równocześnie wykonywanych prac w ramach dobowej miary czasu pracy, które nie oddziaływały szkodliwie na organizm pracownika. Od tej reguły istnieją odstępstwa. Pierwsze z nich dotyczy sytuacji, kiedy inne równocześnie wykonywane prace stanowią integralną część (immanentną cechę) większej całości dającej się zakwalifikować pod określoną pozycję załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 6 grudnia 2007 r., III UK 62/07, LEX Nr 375653; dnia 5 maja 2009 r., I UK 4/09, LEX Nr 509022 oraz z dnia 11 marca 2009 r., II UK 243/08 i tam powołane wcześniejsze orzecznictwo). Drugie odstępstwo dotyczy przypadków, kiedy czynności wykonywane w warunkach nienarażających na działanie czynników szkodliwych dla zdrowia mają charakter incydentalny, krótkotrwały, uboczny (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 2008, I UK 210/07, OSNP 2009 nr 5-6, poz. 75 oraz z dnia 22 kwietnia 2009 r., II UK 333/08, LEX nr 1001310).

W powyższym kontekście uzasadniony jest zarzut skargi wskazujący na naruszenie art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w związku z § 4 pkt 1 i 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze. Wskazać bowiem należy, że nie jest możliwe prawidłowe zastosowanie prawa materialnego bez zgodnego z prawem procesowym ustalenia podstawy faktycznej rozstrzygnięcia (por. między innymi wyrok Sądu Najwyższego z 11 kwietnia 2006 r., I PK 164/05, Monitor Prawa Pracy 2006 nr 10, s. 541) i w takiej sytuacji Sąd Najwyższy uchybienie to uznaje za naruszenie prawa materialnego.

Mając na uwadze powyższe Sąd Najwyższy na mocy art. 398¹⁵ 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji. O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono po myśli art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ § 1 k.p.c.

